

21. Yüzyılda Türkiye Ekonomisi İçin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Yolları Ways Out of The Middle Income Trap For The Turkish Economy In The 21st Century

Ayşe TEKİN BALCI¹

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı Orta Gelir Tuzağı (OGT) kavramını açıklayarak, Türkiye'nin OGT'ye takılmasına neden olan sebepleri ve Türkiye'nin OGT'den kurtularak yüksek gelirli ülkeler grubunda yer almasını sağlayabilecek etkenleri değerlendirmektir.

Tasarım/Yöntem: Büyüme hızındaki gerileme veya sabit kalmaya bağlı olarak gelişen orta gelir tuzağına takılma durumunun 1960'larda Türkiye ile aynı ekonomik profili paylaşan ülkelerle 21. yüzyıl Türkiye ekonomisi arasında oluşan farkın sebepleri ve sonuçları karşılaştırılmıştır.

Bulgular: Konuya yönelik farklı ülke örnekleri ve Türkiye'nin değerlendirilmesi sonucunda sanayisizleşme riskini ortadan kaldıran, inovasyon ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine önem veren, beşeri sermaye için gerekli yatırımları yapan, yüksek teknoloji ve katma değeri yüksek ürün üretimine odaklanan, üretim sürecinin en önemli faktörlerinden biri olan insan kaynağını doğru kullanan ülkelerin, orta gelir tuzağını aşarak yüksek gelirli ülke sınıfına geçebildiği ve Türkiye'nin bu alanlarda gelişmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Sınırlılıklar: Ülke ekonomilerinin sınıflandırılmasında, gelir, işgücü gibi ekonomik faktörlerin haricinde göç, nüfus artışı ve kontrol edilmesi güç sebeplerin varlığı orta gelir tuzağının sadece ekonomik kavramlarla açıklanmasında bir sınır oluşturmaktadır.

Özgünlük/Değer: Orta gelir tuzağı, gelişmekte olan ülkelerin takıldığı önemli bir tikanıklıktır. Türkiye 2005'ten bu yana yüksek-orta gelirli ülke sınıfında yer alıp, yüksek gelirli ülke sınıfına henüz geçememiştir. Türkiye'nin yüksek gelirli ülke sınıfına geçmesinin sağlanması yönünde model ülkelerin stratejilerine yer vermesiyle Türkiye'nin bu tikanıklıktan kurtulmasına katkı sağlayabilecek sonuçlara ulaştırması araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Ekonomik Büyüme, Türkiye, İnovasyon

Abstract

Purpose: The aim of this study is to explain the concept of the Middle Income Trap (MIT), and to evaluate the reasons that caused Turkey to get stuck in the Middle Income Trap (MIT) and the factors that can enable Turkey to get rid of the MIT and be in the group of high-income countries.

Design/Methodology: The reasons and consequences of the difference between the countries that shared the same economic profile as Turkey in the 1960s and the Turkish economy of the 21st century, due to the situation of being stuck in the middle income trap due to the decline in the growth rate or remaining stable, were compared.

Findings: As a result of the evaluation of different country examples and Turkey on the subject, it eliminates the risk of deindustrialization, attaches importance to innovation and research and development activities, makes the necessary investments for human capital, focuses on the production of high-technology and high value-added products, and is one of the most important factors of the production process. It has been concluded that countries that use their human resources correctly can overcome the middle-income trap and become high-income countries and that Turkey should develop in these areas.

Limitations: In the classification of country economies, in addition to economic factors such as income and labor force, migration, population growth and the existence of difficult to control reasons constitute a limit in explaining the middle income trap only with economic concepts.

Originality/Value: The middle-income trap is an important obstacle that developing countries are stuck in. Türkiye has been in the high-middle income country class since 2005, but has not yet moved into the high-income country class. The original value of the research is that it includes the strategies of model countries to ensure that Turkey moves into the high-income country class and provides results that can contribute to Turkey's getting rid of this bottleneck.

Keywords: Middle Income Trap, Economic Growth, Turkey, Innovation

¹Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Akhisar Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Pazarlama Programı, ayse.tekin@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4318-0414

1. GİRİŞ

Ekonomik kalkınmanın anahtarlarından olan ekonomik büyümenin gerçekleşmesi hem ülke refahı açısından hem o ülkede yaşayan vatandaşlar açısından büyük önem arz etmektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ekonomi politikalarının hedefinde olan temel konulardan bir tanesidir. Dünya lkeleri arasında bazı ülkelerin hızla büyüme gerekleştirebiliyorken bazılarının bu hıza yetişemiyor oluşu iktisat yazınında merak unsuru olan konulardan birini oluşturmaktadır. Ekonomilerin sınıflandırılarak bu ekonomiler arasındaki gelir farkına sebep olan unsurları belirlemek, gelirler arasındaki geçişler için gerekli unsurları tespit etmek, gelişmekte olan lkeler için yol gösterici olabilmektedir.

Dünya Bankasının gelir tanımlamasından hareketle, Türkiye'nin orta gelirli ülke sınıfında uzun yıllar kalan bir ülke olduğu görölmektedir. Alt orta gelir grubuna 1955 yılında yükselen Türkiye, 50 yıl süresince alt orta gelir grubunda bulunmuş, üst orta gelirli ülke sınıfına 2005 yılında yükselmiştir (Felipe vd., 2012). Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir, 2000 yılında 4.192 dolar iken; 2024 yılında 13.105 dolara yükselmiştir. Orta gelir tuzağından kurtulan Güney Kore'de ise 2023 yılında kişi başına düşen milli gelir 33.121 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (World Bank, 2024). Rakamlar göz önünde bulundurulduğunda, Güney Kore'nin Türkiye'nin iki katı bir gelire sahip olduğu görölmektedir. Türkiye'nin uzun yıllar OGT'ye takılı kalmış olması bu konunun önemini ortaya koymaktadır. OGT'den kurtulan ülkelerin materyalleri dikkate alındığında, OGT'den çıkış için politika önerileri önem arz etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle OGT kavramı kavramsal çerçevede teorik olarak incelenmiş, OGT ile ilgili genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. OGT'ye takılan lkeler ve bunun sebeplerine değinilmiştir. OGT'den kısa sürede çıkış sağlayan lkeler, uzun yıllar OGT'ye takılan lkeler grafik ve analizlerle değerlendirilmiştir. Hangi strateji ve politikalarla OGT'den çıkılabileceği değerlendirilerek Türkiye'nin bu tuzaktan kurtulması için hangi önlemleri alması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Ülkelerin ekonomik hedefleri incelendiğinde, ekonomik olarak yüksek gelirli ülke sınıfına dahil olmak bütün ekonomilerin birincil hedefleri arasında yer almaktadır. Dünya Bankası verilerine göre, 2008 yılında orta gelir tuzağından kurtulmak isteyen 101 orta gelirli ülkeden sadece 13 tanesi yüksek gelirli ülke grubuna geçebilmiştir (Yeldan vd., 2012). Az gelişmiş ülkelerde büyüme hızı, yüksek gelirli ülke sınıfındaki ülkelere oranla çok daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Türkiye'nin ekonomik büyüme hızında yaşanan yavaşlamalar, OGT'ye takılı kalmasına sebep olmaktadır. 2000 yılında %6.6 olarak gerçekleşen reel GSYİH büyümesi, 2010 yılında %8.5 olarak gerçekleşmiş, 2019 yılında ise %0.8 oranına gerilemiştir (Wikipedia, 2024). Türkiye'nin mevcut durağan büyüme eğilimini aşarak OGT'den kurtulması için gerekli önlemler ve öneriler çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

2. ORTA GELİR TUZAĞI NEDİR?

lke ekonomilerinin büyüme hızlarında yaşanan, yavaşlama ve gerileme kişi başına düşen milli geliri etkilemektedir. Gelir düzeylerinin belli seviyelere takılıp ilerleyememesi durumu iktisatçılar tarafından orta gelir tuzağı olarak adlandırılmış ve bu durumun zorlu bir süreç olduğu vurgulanmıştır (Yıldız, 2015). OGT, büyümede durağanlaşma, eşit olmayan büyüme, yavaş büyüme ve hızlı büyüme yorgunluğu gibi kavramlarla literatürde karşılık bulmaktadır (Eichengreen vd., 2012). Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler, yüksek gelirli ülkelerin gelirlerini sürekli olarak arttırmış ve ülkelerin düşük, orta ve yüksek gelirli ülke sınıflarında değerlendirilmesi gereksinimini ortaya koymuştur (Woo, 2012). Dünya Bankası, ülkelerin ekonomik büyüklüğünü atlas modeli ile sınıflandırmaktadır. 1993'ten bu yana kullanılan bu yöntem, ülkelerin ekonomik büyüklüğünü, ABD doları cinsinden GSMH'ye dayalı olarak tahmin etmek için kullanılmaktadır. Dolar cinsinden yayımlanan gelir grupları düşük, orta ve yüksek gelirli olarak üçe ayrılır. Orta gelirli ekonomiler ise alt orta gelirli ve üst orta gelirli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (The World Bank, 2021). Türkiye 2005 yılında üst orta gelirli ülke sınıfına yükselmiş ve halen yüksek gelirli ülke sınıfına geçememiştir. Türkiye'nin alt orta gelirli ülke sınıfında yer alması 1955-2005 yılları arasında 50 yıl ve üst orta gelirli ülke sınıfında yer alması 2005-2024 yılları arasında 19 yıl sürmüş ve halen de devam etmektedir.

OGT ilk kez Dünya Bankasının '*Doğu Asya'da Bir Rönesans: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler* (2007)' adlı raporunda kullanılmış ve bununla birlikte daha çok dikkatleri çekmeye başlamıştır. 21.

yüzyılın ekonomik çeşitliliğine ayak uyduramayan ülkelerin büyüme hızlarının yüksek gelirli ülkelere yetişememesine raporda dikkat çekilmiştir (Gill vd., 2007). Yüksek gelirli ülkelerle düşük gelirli lkeler arasında sıkışan ekonomiler için OGT'ye yakalanan lkeler ifadesi kullanılabilir. Gelir sınıflandırma eşikleri kişi başına Atlas GSMH'nin, ABD doları cinsinden yeni eşikleri, World Bank Group tarafından aşağıdaki Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Gelir Sınıflandırmaları

	Düşük Gelir	Alt-Orta Gelir	Üst-Orta Gelir	Yüksek Gelir
2024	≤1,145	1,146-4,515	4,516-14,005	>14,005
2023	≤1,135	1,136-4,465	4,466-13,845	>13,845

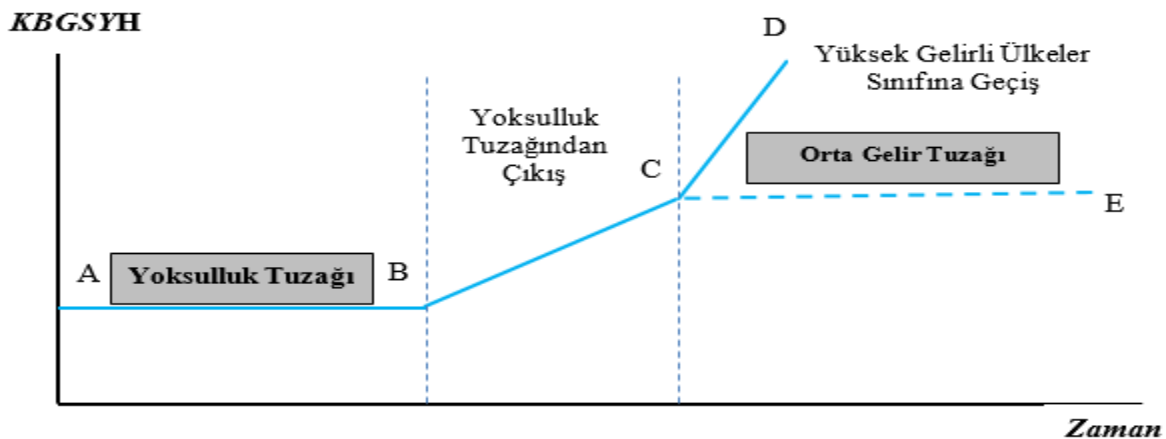
Kaynak: World Bank, 2024

Tablo 1'de düşük gelirli lkeler, alt-orta gelirli, üst-orta gelirli ve yüksek gelirli lkeler için belirlenen kişi başına düşen milli gelirler yer almaktadır. Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir Dünya Bankası verilerine göre 13,105 dolar olarak gerçekleşmiştir ve Türkiye halen üst-orta gelir sınıfında yer almaktadır.

Uluslararası rekabet gücünü kaybeden, yenilikçi ürün ve teknolojilere ayak uyduramayan, inovasyon geliştirmeyen, yüksek beceri gerektiren ürün portföyünü yakalayamayan ekonomiler OGT'ye yakalanmaktadır (Öz, 2012). OGT'ye yakalanan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir, gösterdiği artışı devam ettirememekte ve belli bir seviyenin üzerine çıkmakta zorlanmaktadır.

İktisat teorisinde büyüme ve büyümenin kaynakları açıklanırken ekonomilerin ilk olarak tarımsal üretimde ivme kazandıkları daha sonra sanayiye yönelindiğı ve yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığı, kârlar maksimum seviyeye ulaştığına durgunluk dönemine girildiğı kullanılan teknolojinin eskidiğı ve içinde bulunulan durumdan üreterek değıl üretkenlikle ıkılabileceğı belirtilmektedir. Bu durumda inovasyon, Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) ve beşeri sermayenin önemi daha çok ön plana çıkmaktadır (Yeldan, 2012). Üretkenlik ve teknoloji haricinde yabancı sermaye, dışa açıklık konuları da ülke ekonomilerinin büyümesine yardımcı olan faktörler arasında yer alır. Temel düzeyde değılendirildiğinde tarım-sanayi-hizmet döngüsünü en verimli şekilde tamamlayan lkeler ekonomik başarıya ulaşma konusunda daha yeteneklidirler. Ülkenin sahip olduğı kaynakları katma değere evirebilip çevirememesi en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Beşeri sermayenin bilinçli ve yerinde kullanılabilmesi katma değeri yüksek üretim düzeyine ulaşabilmekte önem arz etmektedir. Düşük gelir düzeyleri düşük tasarrufa veya tasarrufların olmamasına, tasarruf yapılamaması da yatırımların yapılamamasına yol açar. Bu durum ekonomiyi düşük gelir döngüsüne atar (Nelson ve Pack, 1999). Diğeri taraftan alt-orta veya üst-orta gelirli lkeler, düşük gelirli ülkelerin yatırım için tasarrufta bulunamaması gibi, gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek imalat sanayisine sahip olamamasından ve ileri teknoloji becerisini kullanabilen ülkelere yakınsayamamasından kaynaklı olarak bir kısır döngünün içine girer (Arslanhan ve Kurtal, 2010).

Şekil 1: Ekonomilerde Gelişme Aşamaları

Kaynak: Uslu, 2022

Şekil 1’de görüldüğü gibi ekonomiler yüksek gelirli ülke sınıfına girene kadar yoksulluk tuzağına ve orta gelir tuzağına yakalanma riski ile karşı karşıyadırlar. Bu aşamalar uzun yıllar alabilmektedir.

Dünya Bankası tarafından yayınlanan rapora göre 1960’tan 2008 yılına kadar orta gelir grubunda yer alan 101 ülkeden sadece 13 ülke yüksek gelirli ülke grubuna geçiş yapabirmiştir. Bu ülkeler: Yunanistan, Hong Kong, Japonya, Ekbator Ginesi, İrlanda, Portekiz, Kore, Singapur, Porto Riko, Mauritius, Tayvan ve İspanya’dır (World Bank, 2013).

Tablo 2: 2000 Yılı ve Sonrasında Yüksek Gelir Seviyesine Ulaşan Bazı Ülkeler

Ülke	Yüksek Gelir Seviyesine Ulaştığı Yıl	Üst Orta Gelir ve Yüksek Gelir Seviyesi Arasında Geçen Süre	Büyüme Hızı
Yunanistan	2000	28 yıl	1.8
Arjantin	2010	40 yıl	1.2
Şili	2005	13 yıl	3.7
Hırvatistan	2017	30 yıl	3.3
Estonya	2006	15 yıl	8
Çek Cumhuriyeti	2006	30 yıl	2.9
Barbados	2000	11 yıl	4.4

Kaynak: Wikipedia, 2024

Tablo 2’de bazı ülkelerin 2000 yılı ve sonrasında yüksek gelir seviyelerine ulaştıkları yıllar ve büyüme hızları verilmektedir. Arjantin (40 yıl) yüksek-orta gelir düzeyinde en uzun kalan ülkeler arasında yer almaktadır ve büyüme hızı %1,2 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

3. ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞ

Orta gelir düzeyine yakalanan ülkeler, önemli gelişme ve değişikliklere maruz kalmadığı sürece aynı gelir düzeyinde uzun yıllar kalabilmektedirler. OGT’den kurtulmak için gerçekleştirilmesi gereken ekonomi politikaları ve stratejiler pek çok çalışmada incelenmiş ve bu çalışmalar literatürde önemli bir yer kaplamaktadır. Woo (2009), Zhou ve diğerleri (2018), Kolozsi (2017), 김범 (2021), Basri ve Putra (2016), Bayar (2021), Wang ve diğerleri (2021), Kulkarni ve diğerleri (2022) gibi araştırmacıların çalışmalarında, OGT’den çıkış için ortak ve birbirine benzer olmakla birlikte farklı stratejiler ve öneriler yer almaktadır. OGT’den çıkış için önerilerin stratejilerden bazıları şunlardır: OGT’den kurtulmak için hükümetin pek çok alanda özellikle kamu hizmeti, eğitim ve araştırma kurumları, mali sistem gibi pek çok sistem üzerinde reform uygulaması gerekmektedir, OGT tuzağına yakalanan ülkelerin kendileri ile benzer kalkınma geçmişine sahip diğer ülkelerden deneyimler kazanması gerekmektedir. Bu ülkelerin üretim faktörleri ile değer yaratma yetenekleri arasındaki dengenin iyileştirilmesi ihtiyacı öngörülmektedir. Toplam faktör verimliliğinde iyileşmeye gidilmesi, OGT’nin üstesinden gelebilmek için kurumsal faktörlerin birleşmesi gerekmektedir. Yüksek teknolojiye dayalı ihracatın geliştirilmesi amacıyla yüksek kaliteli insan sermayesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ulusal tasarruf oranının arttırılması, işgücü piyasası reformları ve beşeri sermayenin güçlendirilmesi OGT’den kurtuluş için önemli stratejik adımlar arasında yer almaktadır.

OGT’den kurtulabilen ülkeler incelendiği zaman iki önemli faktör öne çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi toplam faktör verimliliği bir diğeri de uzmanlaşmadır (Kharas ve Kohli, 2011). Üretim sürecinde kullanılan girdilerin ne ölçüde verimli olduğu toplam faktör verimliliği ile gösterilir. OGT’den kurtulmak için toplam faktör verimliliğine dayalı büyüme stratejileri benimsenmelidir. Singapur, Çin, Tayvan ve Hindistan’da toplam faktör verimliliği büyümesinin büyük oranlara ulaştığı 1994 yılında Krugman’ın bir çalışmasında incelenmiştir (Krugman, 1994). Toplam faktör verimliliği Solow artışı olarak da tanımlanmaktadır (Solow, 1957). Toplam faktör verimliliğinin sağlanabilmesi için üretim sürecinde az girdi ile daha fazla çıktının elde edilebilmesini sağlayan faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Teknolojinin gücü inkar edilemez, teknolojiyle uyumlu, inovatif eğitim sistemleri kullanarak beşeri sermayenin güçlendirilmesi gerekmektedir. Endüstri ve teknolojiyle bütünleşik eğitim sistemleri oluşturulmalıdır.

OGT’den kurtulan Güney Kore örneği incelendiği zaman, ülke stratejileri arasında yükseköğretim mezun sayısındaki artış, milli gelirden Ar-Ge’ye ayrılan payın artması dikkat çekmektedir. Sanayi, eğitim ve Ar-Ge konusunda kendisini yetiştirebilmeyi becerebilmiş olan ülke,

stratejilerinde yenilik ve yeni teknolojiler üretebilmeye büyük önem vermiştir (Alçın, 2010). OGT'nin aşılmasında gerekli olan aşamalar farklılık göstermekle birlikte temelde uygulanması gereken stratejiler şu şekilde sıralanabilir (Yıldız, 2015):

- Ulusal tasarrufların artırılması,
- Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi,
- İnovasyon kapasitesinin artırılması,
- Beşeri sermayeye yapılan yatırımların artırılması,
- İşgücü reformu,
- Patent haklarının korunması,
- Toplam faktör verimliliğinin artırılması.

4. TÜRKİYE EKONOMİSİ VE ORTA GELİR TUZAĞI

Türkiye, 2005 yılında alt-orta gelirli ülke sınıfından, üst-orta gelirli ülke sınıfına yükselmiştir. 50 yıl alt-orta gelirli ülke sınıfında yer alan Türkiye 2005'ten 2025'e kadar ve halen üst-orta gelirli ülke sınıfında yer almaktadır. Yüksek gelirli ülkeler arasındaki açığı henüz kapatamayan Türkiye ekonomisi, tarım sektöründen sanayiye ve hizmet sektörüne ağırlık vermektedir.

Tablo 3: Türkiye'de Kişi Başına Düşen Milli Gelirin Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	Kişi Başına Düşen Gelir (Dolar)
2000	4192,443
2001	3045,554
2002	3583,197
2003	4637,882
2004	5960,779
2005	7303,014
2006	7953,078
2007	9711,224
2008	10843,5
2009	9012,999
2010	10622,7
2011	11300,79
2012	11713,28
2013	12578,19
2014	12165,22
2015	11050
2016	10970,05
2017	10695,55
2018	9568,835
2019	9215,44
2020	8638,739
2021	9743,213
2022	10674,5
2023	13105,66

Kaynak: World Bank Group (World Development Indicators), 2025

Tablo 3’te görüldüğü üzere, Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir, 2000 yılından 2023 yılına kadar artış eğiliminde olmuştur. En yüksek kişi başı milli gelir 13,105 dolarla 2023 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye’nin yüksek gelirli ülke sınıfında yer alabilmesi için kişi başına düşen milli gelirin 2024 yılına göre 14,005 dolardan yüksek seviyede gerçekleşmesi gerekmektedir. Henüz Türkiye yüksek gelirli ülke grubundaki ülkelerle arasında bulunan farkı kapatamamıştır.

Tablo 4: Türkiye’de ve Bazı Yüksek Gelirli lkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir Düzeyi 2023 Yılı

Türkiye	13,105 dolar
G. Kore	33.147 dolar
Japonya	45.948 dolar
ABD	65.875 dolar
İngiltere	47.322 dolar
Yunanistan	21.139 dolar

Kaynak: World Bank Group (World Development Indicators)

Tarım ve doğal kaynaklara dayalı ekonomik faaliyetler işgücü yoğun üretim sektörleri olduğundan, son birim iş gücünün getirisi, sermaye yoğun sanayi sektörlerine göre düşüktür. Bu nedenle genel iktisadi faaliyetler içerisinde bu tür birincil kaynaklara dayalı sektörlerin payının büyük olduğu ülkelerde kişi başı gelir düzeyi düşük kalmaktadır. Gelişmekte olan lkeler grubundaki bu ülkelerde sermaye yetersizliği genelde görülen tipik bir durumdur. Sermaye eksikliği ise temelde bu ekonomilerdeki tasarruf yetersizliğinin bir sonucudur. Bunun yanında;

- artan nüfus oranı,
- piyasa ekonomisi kurallarının işleyişindeki zayıflıklar,
- enerji, ulaşım, sağlık ve eğitim gibi ekonomik kalkınmayla doğrudan ilişkili fiziki altyapıdaki yetersizlikler,
- yönetim, hukuk ve diğer kurumsal yapılanmalardaki eksiklikler,

bu ekonomilerin gelişmesinin önünde engel oluşturan temel nedenlerdir. Orta gelir düzeyine erişilen sanayileşme süreci sonrası daha yüksek gelir seviyelerine erişim için sanayi sektörünün sürükleyici gücü yetersiz kalmaktadır. Bu aşamadan sonra ekonomik büyüme için, pazar büyüklüğüne ve ileri teknolojiye dayalı ekonomi politikalarına işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Yatırım ve üretim faaliyetlerinden alınan vergi oranlarının düşürölmesi, uluslararası rekabet düzeyini etkilemeyecek düzeyde olması gerekmektedir (Kurtoğlu, 2019).

Tarım, sanayi ve hizmet sektörü döngüsünde tarımsal yeterliliğe ve tarım ürünleri ihracatına başlayan gelişmekte olan lkeler, tasarruf fazlasını sanayi sektörüne aktararak sanayileşme kapasitesinde sermaye yoğun ürün üretimine ve ihracatına başlayarak, ülkenin yüksek gelirli lkeler grubunda yer almasını sağlarlar. Diğer taraftan bu ülkelerin, sanayileşme sürecinde yenilik yapabilme kapasitesini arttırması gerekmektedir. Bir ülkenin yüksek teknolojili ürün ihracatında artış yaşaması, uluslararası rekabette ve yüksek gelirli ülkelere ayak uydurabilmede önemli bir adımı teşkil etmektedir.

Tablo 5: Türkiye’de Yüksek Teknolojili Ürün İhracatının Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı (%)
2007	2,168754
2008	1,888295
2009	2,029277
2010	2,194824
2011	2,110646
2012	2,154853
2013	3,130553
2014	3,379732
2015	3,436104

2016	3,038146
2017	3,232913
2018	2,673531
2019	3,028177
2020	3,15277
2021	3,283627
2022	3,664036
2023	4,518291

Kaynak: World Bank Group (World Development Indicators), 2025

Yenilik yapabilme kapasitelerinin göstergelerinden biri olan yüksek teknolojik ürün ihracatında Türkiye'nin yıllara göre değişimi Tablo 5'te yer almaktadır. Yıllara göre bu oranın arttığı gözlenmektedir.

Yeni ürün, bilinen üretim tekniklerinden farklı bir üretim tekniği ile üretilen ve bir buluşa dayalı olarak, genelde ar-ge çalışması sonucu geliştirilen üründür. Yenilik ekonomisi uygulamaları açısından gerekli temel koşullar; ekonomideki teknolojik bilgi birikimi ve vasıflı iş gücü varlığının nitelik ve nicelik olarak büyüklüğüdür. Yenilik ekonomisinin temel iki özelliği, ekonomide mevcut teknoloji-bilgi stoku ve geliştirilen yeni fikir, buluş ve bunların sonucunu yansıtan alınan patent sayısıdır. Buna göre, yenilikler mevcut bilgi stokuna dayalı olarak geliştirilen yeni fikirlerden oluşturulur (Kurtoğlu, 2019).

Türkiye'nin yüksek gelirli ülke sınıfına geçebilmesi için yeni ürün ve teknolojik ürün kapasitesini arttırması gerekmektedir. Büyümede itici güçlerden biri olan teknolojiyi Solow, cennetten düşen bir meyve olarak adlandırmakta ve büyümede dışsal bir faktör olarak açıklamaktadır (Solow, 1957).

Yenilik yapabilmek yeni ve katma değeri yüksek ürünler üretebilmek için fikri mülkiyet haklarının korunması, Ar-Ge için yapılan harcamaların arttırılması, araştırmacılara gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan yetişmiş insan gücüne, yani nitelikli beşeri sermayeye sahip çıkılması gerekmektedir. Araştırmacılar için gerekli ortamın sağlanması ve desteğin verilmesi ülke ekonomisinin teknolojiden faydalanarak büyümesinin yollarını açabilen faktörlerden bir tanesidir. Tablo 6'da Türkiye'de araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde çalışan araştırmacıların sayısı verilmektedir. Bu sayının 2000 yılından itibaren artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Türkiye'de Ar-Ge Alanında alışan Araştırmacı Sayısının Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	Araştırmacı Sayısı
2000	362,6835
2001	351,5217
2002	365,9896
2003	491,7537
2004	503,222
2005	573,4578
2006	616,8936
2007	709,0942
2008	744,9307
2009	805,022
2010	884,9778
2011	978,5768
2012	1099,945
2013	1173,669
2014	1160,494

2015	1205,081
2016	1246,893
2017	1369,346
2018	1530,905
2019	1629,732
2020	1786,517
2021	1999,534

Kaynak: World Bank Group (World Development Indicators), 2025

Japonya ve Güney Kore'nin gelir düzeyi 1950 ve 1960'lı yıllarda Türkiye ile benzerlik göstermekteydi. Günümüzde ise Türkiye üst-orta gelirli ülke sınıfında yer alırken Japonya ve G.Kore yüksek gelirli ülke sınıfında yer almaktadır (Tuncel, 2014). Türkiye yüksek gelirli ülke grubunda yer alan ülkelerdeki büyüme hızına yetişememiş ve bu ülkelerin gerisinde kalmıştır. Türkiye'nin yüksek gelirli ülke grubunda yer alan ülkelerin büyüme stratejileri örnek olarak ve gerekli yapısal reformları gerçekleştirmesi gerekmektedir.

5. TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ORTA GELİR TUZAĞINDAN IKIş YOLLARI

Gelişen ekonomilerde ulusal ve kişi başi gelir artışı sağlamının yolu, toplam faktör verimliliğini arttırmaktan geçmektedir. Bunun için öncelikle, marjinal kazancı birincil sektörlerin üzerinde olan sanayi sektörlerinin ekonomik faaliyetler içindeki payının arttırılması gerekir. Bu kapsamda ekonomide mevcut kaynakların sanayi üretim yapısını geliştirecek şekilde yeniden dağılımını sağlayacak politikaların oluşturulması önem taşır. Sanayi ekonomisinin bir sonraki adımı olan yenilik ekonomisine geçişte, sabit sermaye yatırımlarının oluşturduğu imalat ve teknoloji bilgisi birikimi önemli bir altyapı oluşturur. Sanayileşmenin yarattığı kârlılık ve sermaye birikimi ise Ar-Ge yatırımları için gerekli finansmanın teminine imkan sağlar. Bir ekonomide sanayi sektörünün gelişiminde rekabetçi piyasa koşullarının etkin işliyor olması da büyük önem taşımaktadır. Rekabetçi piyasanın etkin işleyişi, firmalar ve ülke ekonomisinin uluslararası alanda rekabet gücü kazanması ve istikrarlı ekonomik büyümenin sağlanması açısından önem taşıyan temel makro ekonomik göstergeler şunlardır (Kurtoglu, 2019).

- enflasyon,
- faiz oranları,
- döviz kuru,
- bütçe ve toplam kamu borcu,
- dış ödemeler dengesi,
- tasarruf oranı,
- kişi başi gelir düzeyi,
- lke kredi notu.

Türkiye'de uygulanmış ekonomik politikaların sanayileşme sürecinde yetersiz kalmış olması, sanayileşme alanında uzmanlaşmakta ve teknolojik alt yapı ve bilgi birikiminde geri kalmasına yol açmıştır (Tuncel, 2014).

Tablo 7: Türkiye ve Diğer Bazı lkelerde Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı (Toplam İhracatın Yüzdesi)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Türkiye	2,15	3,13	3,37	3,43	3,03	3,23	2,63	3,02	3,15	3,28	3,66	4,51
Azerbaycan	8,55	13,77	7,72	3,89	2,81	3,30	4,34	4,95	7,06	2,09	3,91	4,17
Bulgaristan	8,04	8,29	7,57	8,45	8,98	9,63	10,37	10,85	11,30	10,92	10,38	12,05

Macaristan	21,2	19,3	16,6	17,08	17,57	17,26	16,82	17,37	17,4	16,3	18,4	17,89
G. Kore	28,2	29,8	30	31,2	30,5	32,5	36,3	32,4	35,6	36,01	36,11	36,1
in	30,8	31,5	29,7	30,4	30,2	30,9	31,5	30,8	31,2	30,2	27,7	26,5
Kanada	15,6	15,4	14,6	14,8	14,09	14,3	15,4	16,1	15,3	15,04	14,07	15,18
Japonya	18,2	17,5	17,7	18,04	17,6	17,5	17,2	17,03	18,6	18	18,25	17,1
İsveç	17,9	18,02	17,8	18,1	17,8	15,1	14,1	14,5	15,1	13,9	17,2	17,6
ABD	20,1	20,1	20,4	21,3	22,4	19,2	18,4	18,6	19,4	19,9	20,5	21,8
İngiltere	23,4	23,5	22,2	22,3	23,5	22,6	22,3	23,09	23	23,08	27,1	28,8

Kaynak: World Bank Group (World Development Indicators), 2025

Yüksek teknolojik ürün üretiminde ve uluslararası rekabette yeterli teşviklerin uygulanamaması 1960'lı yıllarda benzer ekonomik özelliklere sahip olduğu ölkelerden (G. Kore gibi) geri kalmasına yol açmıştır. Ekonomik gelişmenin düşük teknolojik ürünlerle gerçekleştirilmesi uluslararası rekabette istenilen seviyenin yakalanamamasına yol açmaktadır.

Türkiye imalat sanayisinde dışa bağımlılığını sürdürmektedir. Yeni teknolojilerin yaratılmasındaki yetersizlikler, beşeri sermayeyi değerlendirmedeki sorunlar, fiziki ve teknolojik altyapı yetersizlikleri, makroekonomik istikrarsızlık sorunları rekabette Türk sanayisini olumsuz etkileyen etkenler arasında yer almaktadır (Soyak, 2005).

OGT'den kurtulmayı başarmış olan G.Kore gibi ölkelerin en büyük başarılarından bir tanesi yüksek teknolojik ürün ihracatını artırması ve bu imalat düzeyinde uzmanlaşma sağlamasıdır. 2012'de % 32 olan yüksek teknolojik ürün ihracatı payını 2022'de % 36'ya çıkarmayı başarmıştır. Türkiye'nin ise yüksek teknolojik ürün ihracatı yüzdesi 2012'de %2 iken 2024'te sadece %4 e yükselmiştir (bkz. Tablo 7). Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Endeksi Raporuna göre Türkiye 2019 yılında 141 ülke arasında 61. sırada yer almıştır (The Global Competitiveness Report, 2019). Küresel rekabet endeksinin bileşenleri şunlardır:

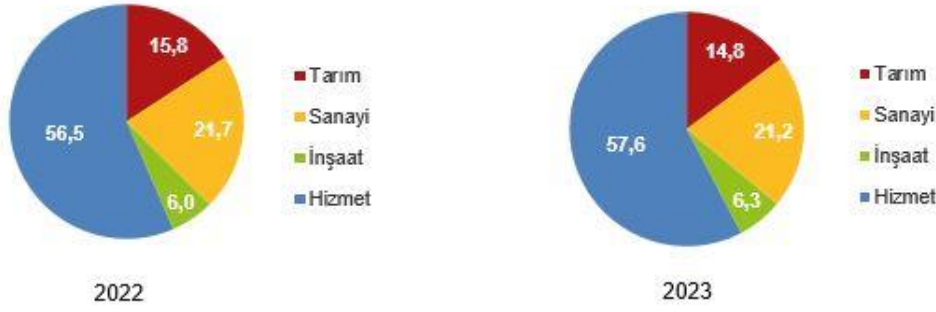
- inovasyon,
- kurumsal yapılanma,
- iş dünyasının gelişmişliği,
- altyapı,
- pazar büyüklüğü,
- makro ekonomik istikrar,
- sağlık ve temel eğitim,
- yükseköğrenim ve iş başında eğitim,
- ürün piyasalarının etkinliği,
- işgücü piyasalarının etkinliği,
- finansal piyasaların gelişmişliği,
- teknolojik altyapı.

Türkiye ekonomisinin ilk olarak sanayileşmede imalat sanayisini düşük-orta sanayi üretiminden yüksek teknolojik ürün üretimine kaydırarak yetkinliğe erişmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle inovasyon yapabilme kapasitesini artırıcı ve yenilik ve bilgiyi işleyebilecek teknolojik beceriye sahip olan nitelikli işgücünü oluşturmaları gerekmektedir. Küresel rekabet endeksinin ölçümlerinde yer alan yukarıdaki maddelerin her birinde kendini yetiştirebilmesi gerekmektedir. Uluslararası rekabette başarılı bir konuma yükselebilmesi için yeni ve katma değeri yüksek ürün üretebilme becerisini kazanması gerekmektedir. Teknolojik yetenek, kavramına yeterli özenin ve teşviğin eğitim kurumlarında verilmesi gerekmektedir. İş gücünün nitelikli yetiştirilmesi ve bilginin, uluslararası rekabette Türkiye ile yüksek

gelirli lkeler arasında oluşan farkın kapatılmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Teknolojiye gereken önemin gösterilmesiyle verimlilikte yaşanabilecek olan olumlu gelişmelerin, ülke refahına katkısı ve OGT’den çıkış için değeri göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) elde edilen verilere göre, 2023 yılında, Türkiye’de iş gücünün dağılımında, 4 milyon 695 bin kişi tarım sektöründe, 6 milyon 711 bin kişi sanayi sektöründe, 1 milyon 997 bin kişi inşaat sektöründe, 18 milyon 230 bin kişi hizmet sektöründe istihdam edilmektedir (bkz. şekil 2).

şekil 2: Türkiye’de İşgücünün Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2024.

Türkiye’de istihdam edilen işgücünün büyük bir oranını hizmet sektörü oluşurmaktadır. Ekonomik kalkınmada başarılı olan ülke profilleri incelendiği ve işgücünün tarım-sanayi-hizmet döngüsünde gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğu zaman, Türkiye’nin sanayi sektöründe işgücü verimliliğine ve ücretlerine teşvikte bulunması ekonomi politikalarının gereğidir. İşgücü ve yükseköğretimin sanayi alanına olan talebinin canlandırılması için gerekli önlemler ve politikalar gerçekleştirilmelidir.

Ekonomideki diğer koşullar aynı olduğunda ve ekonomide durağan durum denge düzeyinde iken; ilave ekonomik büyümenin nasıl sağlanacağı önem arz etmektedir. İçsel ekonomik büyüme modellerinde büyüme, “bilgi faktörünün” artışı ile gerçekleşmektedir. Büyüme, marjinal getirisi sermaye faktörü getirisinin üzerinde olan bilgi ve yeniliğe dayalı sektörlerin yaratılması ve çoğaltılmasıyla gerçekleşmektedir. Teori gereği, vasıflı iş gücüne dayalı “bilgi faktörü” temel üretim faktörü olarak; ar-ge ve yenilik sürecindeki katkısı nedeniyle, daha yüksek bir verimlilik ve katma değer yaratılmasına neden olmaktadır. Bu da ekonomilerde gelir artışı yaratılmasının temel kaynağını oluşurmaktadır (Kurtoğlu, 2019).

Orta gelir seyiyesinde olan Türkiye ve bu seyideki lkeler, Ar-Ge ve yeniliklere dayalı yüksek katma değerli ürün geliştirilmesine önem vermek zorundadır. Ekonomilerdeki mevcut bilgi stoku, vasıflı işgücü kaynağı ve Ar-Ge kapasitesinin arttırılması önem arz etmektedir.

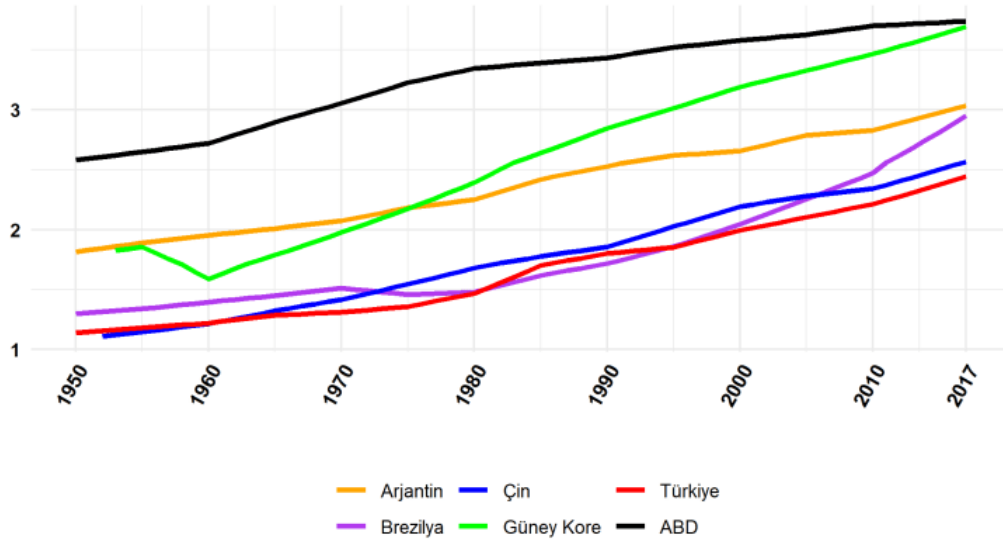
Yenilik ekonomisi uygulamalarında, vasıflı işgücünün rolü itibariyle insan varlığının nitelik ve nicelik olarak arttırılması gerekmektedir. Bir ekonomide vasıflı işgücü arzını etkileyen faktörler arasında, demografik büyüklük, nüfus artışı, eğitim sisteminin yaygınlığı ve kalitesi ulusal gelir, kişi başi milli gelir gelmektedir. Diğer taraftan st gelir grubundaki ülkelerde vasıflı işgücünün, toplam işgücü içerisindeki payının yüksek olduğu grlmektedir. Bu yüzden gelişen ekonomilerde vasıflı işgnn oranının arttırılması OGT’den çıkışta önemli bir faktör olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Toplam nüfus içerisinde, mühendislik ve tıp bilimlerinde eğitim veren niversite ve mezun sayısının arttırılması, bu alanda çalışılabilecek istihdamın yartılması önem arz etmektedir (Kurtoğlu, 2019).

Dünya Bankası tarafından yayımlanan İnsan Sermayesi İndeksi (Human Capital Index- HCI), bugün doğan bir çocuğun 18 yaşına geldiğinde biriktirmiş olması beklenen insan sermayesi miktarını ölçmeye dayanmaktadır. Gelecekteki bir tarihte insan sermayesinin ne olacağına dair fikir vermeye çalışmaktadır. 2020 yılında Dünya Bankası tarafından yayımlanan HCI’ya göre Türkiye 47 lke arasından 37. olmuştur. İnsan sermayesi İndeksi, ülkede hakim olan eğitim ve sağlık koşullarını göz

önüne alan üç kategoriden oluşmaktadır. Bunlar: hayatta kalma, eğitim kalitesi ve yetişkin sağlığıdır. Bunun için de ölçümler, bugün doğan bir çocuğun 5 yaşına gelme olasılığı, bugün doğan bir çocuğun ilerde tamamlayacağı okul yılları ve kalitesi, 15 yaşındaki bir gencin 60 yaşına sağlıklı bir şekilde gelme olasılığı (Ökten İmrohorolu, 2020).

Penn World Table's tarafından yayımlanmış olan insan sermaye verisine göre 1950 ve 1960'larda Güney Kore oldukça düşük bir insan sermayesi seviyesinden 2017 yılına gelindiğinde % 100 lük bir artışla yüksek insan sermayesi seviyesine ulaştığı görülmektedir (Penn World Table, 2017). Türkiye 1950'li yıllarda düşük bir insan sermayesi seviyesinde iken 2017 yılına gelindiğinde şekilde verilen ölkeler arasında insan sermayesi seviyesini geçmiş yıllara oranla arttırmasına rağmen yine düşük kalmıştır (bkz. şekil 3).

şekil 3: İnsan Sermayesi Endeksi (HCI)

Source: PWT 9.1, turkish-economy

Kaynak: Penn World Table (PWT), 2017.

Ölke büyümesi, gelişmesi ve kalkınmasında önemli rol oynayan sermaye, toplam faktör verimliliği ve işgücü gibi değişkenlerin önemli girdilerinden biri olan beşeri sermaye faktörünün Türkiye'de ilerleme kaydedebilmesi için beşeri sermayeyi güçlendirecek olan eğitime ve eğitim kalitesine özellikle yoğunlaşılmalıdır. Yüksek gelirli ölkeler arasında oluşan büyük farkların kapatılması için Ar-Ge'ye, yeniliklere ve nitelikli insan sermayesine olan ihtiyaç göz önünde bulundurulmalıdır.

Formel akademik eğitimin en yüksek seviyesi olan doktora programından mezun kişi sayısı Türkiye'de 11 bin 290 dan 2023 yılında 13 bin 561'e ulaşmıştır (YÖK, 2024). Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği 2023 yılında TMMOB'ye bağlı toplamda 660.358 mühendis ve mimar mezun olduğunu yayımlamıştır (TMMOB, 2023). İşgücü sayısına oranla bu rakamların niceliksel ve niteliksel artışları sağlanmalıdır. Diğer taraftan Türkiye'de araştırma ve geliştirme için GSYİH'dan ayrılan pay arttırılmalıdır. Türkiye'de 2000 yılında GSYİH'den Ar-Ge harcamaları için ayrılan pay 0,46 iken bu oran 2010 yılında 0,79'a 2020 yılında ise 1,36'ya yükselmiştir. OGT'den kurtulmayı başaran Güney Kore'de ise 2000 yılında GSYİH'den Ar-Ge harcamaları için ayrılan pay, 2,12, 2010 yılında 3,15 ve 2020 yılında 4,79 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2025). Türkiye'de Ar-Ge yatırımlarının ve teşviklerinin arttırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. OGT'den çıkış için artan yüksek Ar-Ge oranları, ileri teknoloji ürün üretimi ve ihracatın artması gerekmektedir.

Eichengreen vd. (2013) alışmalarında, yerel para değeri reel olarak düşük, yatırımları "sermayenin marjinal getirisinin düşük" olduğu sektörlerde yoğunlaşan ve sosyal güvenlik sistemi açısından yaşlı-bağımlı oranı yüksek olan ekonomilerin OGT'yi aşma ihtimali zor olan ölkeler kapsamında değerlendirmişlerdir.

İleri teknoloji ürünlerin üretilmesi ve vasıflı işgücü istihdamı arasındaki pozitif yönlü ilişkidir dolaylı Ar-Ge ve yenilik konularının öğretim programlarına dahil edilmesi, küçük yaşlardan itibaren bu

alandaki farkındalık yaratılması gerekmektedir ve bu yöndeki politikalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. İleri teknoloji ürünü ürünlerin üretimiyle birlikte artan pazar payları ulusal gelir artışının temel iki kaynağını oluşturmaktadır. Gelişen ekonomiler için, en önemli politika seçeneklerinden biri yeni ürün geliştirme sürecinin sürdürülebilirliğidir. Uluslararası rekabette yeni ürünün geliştirilmesi ve bunun süreklilik arz etmesi OGT’den çıkış için önemlidir. OGT’den çıkış arayışında, nitelikli işgücü ve Ar-Ge’ye dayalı yeni teknolojik uygulamaları kapsayan diğer sektörlerin geliştirilmesi de önem taşımaktadır. Bu sektörlerden önde gelen bazıları şunlardır (Kurtoglu, 2019):

- nano teknolojiler,
- biyo teknoloji,
- uzay ve havacılık,
- ulaşım,
- enerji ve pil teknolojileri.

6. SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunlarından biri haline gelen yüksek büyüme hızını yakalayamama sorunu bu ülkelerin uzun yıllar boyunca orta gelir seviyesinde kalmasına yol açmaktadır. Ülkelerin büyüme kaynaklarının karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmesi ve içsel büyüme modellerinde belirtilen teknolojik gelişmişlik ve yeteneği yüksek gelirli ülkeler kadar yakalayamamış olması OGT’ye yakalanan ülkelerin ortak sorunlarını oluşturmaktadır. Büyüme ve kalkınmada önemli yeri olan “bilgi” ve “teknoloji” faktörünün en önemli rekabet unsurlarından biri haline geldiği 21. yüzyılda, bu alanlarda yeterliliğini sağlayamayan ülkelerin belirli noktalarda kalmasına hatta bazen gerilemesine yol açmaktadır. Gelişmekte olan orta gelir tuzağına takılı kalmış olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu yüksek katma değerli ürün üretiminde gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmakta, imalat sektörünü çeşitlendirmekte ve geliştirmekte zorlanan ülkeler olduğu görülmektedir. Toplam faktör verimliliğinde istenilen seviyeye ulaşamaması, yenilik yapma potansiyellerinin ve inovasyon kapasitelerinin yetersizliği, nitelikli işgücünü geliştirememek ve kullanamamak bu ülkelerin yüksek gelir seviyesine ulaşamamalarına yol açmaktadır.

İrlanda, Güney Kore, Japonya gibi orta gelir tuzağından çıkış sağlayabilmiş ülkelerin ortak özellikleri arasında, yenilik ve rekabet güçleri ön plana çıkmaktadır. Yüksek teknoloji ürün ve katma değeri yüksek ürün üretebilme yeteneği, beşeri sermayeyi kullanabilme becerisi, teknolojik yatırımlara gerekli desteği sağlayabilmesi bu ülkelerin yüksek gelirli ülke sınıfına geçmesinde önemli değişkenleri oluşturmuştur. Türkiye’nin ulusal tasarruflarını arttırması, Ar-Ge çalışmalarını desteklemesi ve bu alana olan teşviki arttırarak eğitim sisteminde faal olarak desteklenmesi, inovasyon kapasitesinin arttırılması, işgücü alanında reformlar yapılması, toplam faktör verimliliğini arttıracak faaliyetlerde yoğunlaşarak yüksek teknoloji ürün üretiminin desteklenmesi ve bu alanda uluslararası rekabet edebilecek seviyeye yükseltilmesi gerekmektedir. Böylelikle Türkiye, kişi başına düşen gelirden artışlar yaşanarak yüksek gelirli ülkeler sınıfında yer alabilecektir.

Yüksek gelirli ülkelerin en belirgin özelliklerinden birisi sanayileşmesini tamamlamış ülkeler olmasıdır. Sanayileşme ve bu konuda yetkinliğe sahip olma süresi ülkeler arasında uzun yıl farklarını oluşturur. Bunun için bu ülkelerle rekabetin gerisinde kalmış olan ülkelerin kendilerini ön plana çıkaracak olan ve diğer gelişmiş ülkelerle aralarında oluşan uzun yıl farkını en aza indirebilecek “bilgi” ve “teknoloji” faktörünü iyi kullanması ve değerlendirmesi gerekmektedir. Bunun için politika yapımcıların bu alanlara olan yatırımlarını arttırması orta gelir tuzağındaki ülkenin yüksek gelirli ülke sınıfına geçmesindeki etkilerinin bilincinde olması gerekmektedir. Politika yapımcılar ve ekonomistler yüksek gelirli ülke sınıfında yer alan ülkelerin taslaklarını örnek alarak, orta gelir tuzağından çıkış yollarını belirlemeli ve bu alandaki yapılan çalışmaların arttırılması gerekmektedir.

Etik Beyan: Bu çalışmada “Etik Kurul” izni alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır.

Ethics Statement: In this study, no method requiring the permission of the “Ethics Committee” was used.

KAYNAKÇA

- Alçın, S. (2010). *Teknolojik Determinist Kalkınma Aracı Olarak Teknoekonomi Politikaları* (1. Baskı), İstanbul, Tarem Yayınları.
- Arslanhan, S. & Kurtsal, Y. (2010), “To What South Korea Owes Success in Innovations? Implications for Turkey” *TEPAV Policy Note*. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1291301530-2.To_what_South_Korea_Owes_Success_in_Innovations.pdf
- Bank, W. (2013). The development research center of the state Council P. R. China. China 2030: building a modern, harmonious, and creative Society. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/781101468239669951/pdf/China-2030-building-a-modern-harmonious-and-creative-society.pdf>
- Basri, F., & Putra, G. A. (2016). Escaping the middle income trap in Indonesia. *An Analysis of*. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/indonesien/12509.pdf>
- Bayar, G. (2021). Escape From Middle Income Trap: An Export Structure Approach To The Case Of Poland. *Argumenta Oeconomica*, 47(2). doi:10.15611/aoe.2021.2.07
- Eichengreen, B., Park, D., & Shin, K. (2012). When fast-growing economies slow down: International evidence and implications for China. *Asian Economic Papers*, 11(1), 42-87. https://doi.org/10.1162/ASEP_a_00118
- Felipe, J. (2012). Tracking the middle-income trap: What is it, who is in it, and why. *Who Is in, and Why*. https://lib.ncdd.gov.kh/storage/app/public/test_library/CAT_18497_1/2012-ADB-wp-307-MiddleIncomeTrap.pdf
- Gill, I. S., Kharas, H. J., & Bhattasali, D. (2007). *An East Asian renaissance: Ideas for economic growth*. World Bank Publications. Doi:10.1596/978-0-8213-6747-6
- Ökten İmrohoroglu, A. (6 Ocak 2025). *İnsan Sermayesi, Türkiye Ekonomisi*, <https://turkish-economy.com/2020/12/01/insan-sermayesi/>
- Kharas, H., & Kohli, H. (2011). What Is the Middle Income Trap, Why do Countries Fall into It, and How Can It Be Avoided? *Global Journal of Emerging Market Economies*, 3(3), 281-289. <https://doi.org/10.1177/09749101110030030>
- Kolozsi, P. P. (2017). How Can We Escape the Middle Income Trap? *Public Finance Quarterly=Pénzügyi Szemle*, 62(1), 74-87. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/8784/>
- Krugman, P. (1994). The Myth of Asia’s Miracle. *Foreign Affairs*. <https://www.jstor.org/stable/20046929>
- Kulkarni, K. G., Wague, C., & Warrier, P. N. (2022). Avoiding the Middle Income Trap: Evidence and Examination of Few Countries. *Saudi J Econ Fin*, 6(1), 29-36. 10.36348/sjef. 2022.v06i01.00X
- Kurtoğlu, Y. (2019). *Orta Gelir Tuzağından Çıkış* (1. Baskı), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Nelson, R.R. ve Pack, H. (1999), “The Asian Miracle and Modern Growth Theory”, *The Economic Journal*, 109(457), 416-436. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00455>
- Öz, S. (2012). Orta gelir tuzağı. *Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu*, 12(06). https://eaf.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/eaf_pn1206.pdf
- Penn World Table (2017), (06 Ocak 2025). *human capital index* <https://cid.ucdavis.edu/pwt>
- Solow, R. M. (1957). Technical change and the aggregate production function. *The review of Economics and Statistics*, 39(3), 312-320. <https://www.jstor.org/stable/1926047>
- Soyak, A. (2005). Avrupa Birliğı Sürecinde Türkiye Sanayi Politikası Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *TMMOB Ölü Dergisi*, 61-69. https://www.researchgate.net/publication/237314435_Avrupa_Birligi_Surecinde_Turkiye_Sanayi_Politikasi_Uzerine_Elestirel_Bir_Yaklasim

- The World Bank, 2021. *Gelir düzeyine göre yeni Dünya Bankası ülke sınıflandırmaları: 2021-2022*". New World Bank country classifications by income level: 2021-2022. <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2021-2022>
- The World Bank (3 Ocak 2025). *The Global The Global Competitiveness Report, 2019*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- Tuncel, C. O. (2014). Orta gelir tuzağı ve inovasyon politikaları: Doğu Asya deneyimi ve Türkiye için dersler. *Maliye Dergisi*, 167, 40-70. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/167-03.pdf>
- TÜİK, (2024) (3 Ocak 2025) *Türkiye işgücü istatistikleri*, <https://data.tuik.gov.tr/>
- TMMOB, (2025). (6 Ocak 2025) *Türk Mühendis Sayısı* <https://www.tmmob.org.tr/>
- Wikipedia,(2025).(2 Ocak 2025) https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C3%BCksek_gelirli_%C3%BClkeler
- Wang, P., Wang, X., Huang, Z., & Fan, B. (2021). Overcoming the middle-income trap: International experiences and China's choice. *China Economic Journal*, 14(3), 336-349. Doi: [10.1080/17538963.2021.1965788](https://doi.org/10.1080/17538963.2021.1965788)
- Woo, W. T. (2009). Getting Malaysia out of the middle-income trap. Available at SSRN 1534454. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1534454>
- Woo, W. T. (2012). China meets the middle-income trap: the large potholes in the road to catching-up. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10(4), 313-336. <http://dx.doi.org/10.1080/14765284.2012.724980>
- World Bank Group, 2025. *World Development Indicators*, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=TUR#>
- Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E., & Özsan, M. E. (2012). Orta gelir tuzağından çıkış: Hangi Türkiye. *Türkonfed, İstanbul*. https://turkonfed.org/files/contentfile/ogt-1sektorel_analiz.pdf
- Yıldız, A. (2015). Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 155-170. <https://doi.org/10.18069/fusbed.34136>
- YÖK, (2024). (6 Ocak 2025). *Doktora Mezunu Sayısı* <https://www.yok.gov.tr/>
- Zhou, M. Y., Xiong, W. M., Li, X. Y., & Liao, H. (2018). The middle-income trap and the coping strategies from network-based perspectives. *Entropy*, 20(10), 803. <https://www.mdpi.com/1099-4300/20/10/803>
- 김범. (2021). *Factors and Types of the Middle-Income Trap* (Doctoral dissertation, 서울대학교 대학원). <https://s-space.snu.ac.kr/handle/10371/176222>